

жих птахів, довгохвостої сови, мохноногого та горобиноного сичів, оляпки), що вже розпочато в Карпатському заповіднику. Потрібні більш рішучі заходи для подальшої охорони птахів (створення нових заповідних резерватів, правильне ведення рубок) та покарання порушників (збільшення штрафів тощо), які б зупинили винищення рідкісних видів. Не останню роль у вирішенні цього питання повинна відіграти пропаганда охорони птахів.

ДО ПИТАННЯ ОХОРОНИ РОСЛИННОСТІ КРЕЙДЯНИХ ВІДСЛОНЕНЬ ПІВНІЧНОГО СХОДУ УКРАЇНИ

Горелова Л.М., Друльова І.В., Грамма В.М.

Харківський університет, Україна

Сучасний природно-заповідний фонд України потребує оптимізації в напрямку його розширення з використанням комплексних критеріїв оцінки новостворених охороняємих об'єктів.

Проблема збереження природних ландшафтів вирішується і на території Харківської області. Проводяться роботи по підвищенню репрезентативності природно-заповідного фонду області, в якому досить повно представлені нагірні діброви та соснові ліси, але ще недостатньо представлені степові, лучні, болотні угруповання та рослинність крейдяних відслонень. Питання про охорону цих типів рослинності є актуальним для всієї України в цілому.

Особливо це стосується рослинності крейдяних відслонень, що становить унікальний реліктовий і ендемічний комплекс. Ця рослинність вже давно привертає увагу видатних вітчизняних ботаніків-географів – В.І.Талієва (1897, 1904, 1905), Д.С.Литвінова (1902); В.М.Козо-Полянського (1931), Є.М.Лавренка (1956, 1981), М.І.Котова (1937, 1953).

Дослідження крейдяних відслонень в басейні Сів.Дінця і його припливів, що провадяться вченими Харківського університету на протязі останніх двадцяти років, дозволять виділити ряд ділянок, перспективних для охорони цієї своєрідної рослинності. Одна з них запропонована як республіканський ботанічний заказник, розміщена на правому березі річки Вовча від с.Бочково до с.Землянки. Загальна площа запланованого заказника під назвою "Вовчанський" – 185 га. Він складається з 6 дрібніших ділянок, які добре зберегли всі особливості цього флористичного комплексу.

Найпоширенішими на відслоненнях р.Вовча є угруповання, де домінантами виступають *Thymus cretaceus*, *Hyssopus cretaceus*, *Androsace koso-poljanskii*, *Pimpinella titanophyla*, *Polygala cretacea*, *Linum usrainicum*, *Onosma tanaitica* – усі ендемічні та реліктові види (три перші з них занесені до Червоної книги України).

Більш рідкісні, які зустрічаються спорадично на обмежених територіях, є ценози з домінуванням таких видів, як *Artemisia hololeuca*, *Androsace koso-poljanskii*, *Scutellaria cretica*, *Alyssum gymnopodium*, *Helianthemum cretaceum* – також ендемічних.

В заказнику добре представлені і так звані крейдянні степи. Основні площі в них займають формації типових степняків: *Bromopsis giraria*, *Poa angustifolia*, *Festuca valesiaca*. Досить звичайні тут фрагменти чагарникових степів з домінуванням *Caragana frutex*, *Chamaecytisus ruthenicus*, *Ch.austriacus*. В їх складі буде охоронятися цілий ряд рідкісних степових видів: *Adonis vernalis*, *Pulsatilla patens*, *Hyacinthella leucophaea*, *Iris pumila*, *Stipa pulcherrima*, *S.pennata*, *S.capillata* та деякі інші.

Вивчення ентомофауни цих ділянок дозволило виділити дві ценотичні групи:

1) мешканців типової цілинної степової фауни, які збереглися на схилах з переважно різнотравно-дерезовими асоціаціями;

2) комплекс представників крейдяної фауни на ділянках з типовою крейдяною рослинністю.

Серед представників цілинної ентомофауни вирізняються, в першу чергу, види, які мають велике практичне значення у запиленні сільськогосподарських рослин, а саме, дикі бджолині і джмелі, в тому числі червонокнижні комахи: *Rhopitoides canus*, *Melliturga clavicornis*, *Melitta leporina*, р.*Megahilla*, *Xylocopa palga*, а з джмелів: *Bombus lapidarius*, *B.muscorum*, *B.armeniacus*. З комплексу хижих комах слід назвати жужелиць, сонечок, наїзників, коників.

З лускокрилих в досить значній кількості виявлена *Thecla rhytnis*, яка живе на дерезі. Цей метелик занесений до Червоної книги. Серед представників цілинної ентомофауни переважають види, які живуть виключно на степових рослинах. Наприклад, *Melilaeus parvulens* живе на видах роду *Eryngium*, *Cylindronotus* – на ковилах, *Debobia depressicula*, *Longitarsus absintii* – на шавліях, *Hispella altra* – на злаках.

Особливої уваги заслуговує цілий ряд рідкісних видів, які знаходять тут північні межі поширення. Це *Omphilus pillicollis*, *Blithopertha lineolata*, *Homolopia spirae*, *Smaragolina xantaspis*, *Polgmerus asperula* та ін. Вид *Ptoclus procellus* відомий як релікт ксеротермічного часу.

В цілому, дані по вивченню ентомофауни цих крейд засвідчують унікальність її складу, який носить реліктовий характер.

Що стосується господарської цінності цієї території, треба відмітити досить великі запаси таких цінних лікарських рослин, як горицвіт весняний, тим'ян та гісоп крейдяні, – тут можлива заготівля їх насіння.

Охорона крейдяних відслонень р.Вовчої дозволить зберегти унікальний флористичний комплекс та найбільш повно представити своєрідність ландшафту Лісостепової України в її заповідному фонді. Тут будуть охоронятися понад 500 видів судинних рослин, з яких близько 50 є рідкісними для північного сходу України, 18 – ендемічні для басейну Волги і Дону, 10 – занесені до Червоної книги України.

РЕПРЕЗЕНТАТИВНІСТЬ І ЕКОЛОГО-ЦЕНОТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОК КАРПАТСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ, ЗАНЕСЕНИХ ДО ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Данилик І.М.

Інститут екології Карпат АН України

На території Карпатського національного парку (КНП) відмічено близько 80 видів рослин, занесених до Червоної книги України, а також велика кількість рідкісних, ендемічних, реліктових рослин Карпат. У його межах зростає більше 50 видів роду *Carex* L., 4 з яких включено до червонокнижного реєстру: *C.buxbaumii* Wahlenb., *C.rauciflora* Lightf., *C.umbrosa* Host, *C.girestris* All. Перші три види, як правило, зростають у лісових поясах, останній – в субальпійському, де дуже рідко трапляється і третій. Зокрема, *C.umbrosa* була виявлена нами на Чорногорі неподалік вершини г.П'єтроса в угрупованні *Cariceta sempervirentis*. Не виключено, що ця осока буде знайдена і у субальпійському поясі КНП.

Найчастіше з вищезгаданих видів осок на території КНП відмічалась *C.rauciflora*. Цей – циркумполярний болотний вид спорадично трапляється на сфагнових болотах у верхньому лісовому поясі, де утворює невеликі за площею ізольовані популяції. Одна з них виявлена в асоціації *Mughetum sphagnosum* урочища Цибульник, що знаходиться у котловині між відрогами гір Пожижевської і Брескулом. Дане урочище відзначається наявністю багатьох інших болотних видів рослин родини осокових: *Carex flava* L., *C.cinerea* Poll., *C.lasiocarpa* L., *C.rostrata* Stokes,